

(عالم اسلام)

شرح رساله حقوق امام سجاد

حجت الاسلام و المسلمین استاد
محمد جواد حاج علی اکبری

موضوع

حق صدقه (۴)

تاریخ ۱۳۹۴ / ۰۶ / ۲۲

■ نکات صدقه‌ای

■ آثار فردی و اجتماعی صدقه

۱. رشد شخصیت
۲. بهره‌مندی از غفران الهی
۳. افزایش روزی
۴. رفع بلا و بیماری
۵. آسایش در برزخ و قیامت
۶. برطرف شدن گرفتاری و بلاهای اجتماعی
۷. کاهش فقر و تقویت اخوت ایمانی در جامعه

■ مسائلی که درباره صدقه باید بدانیم

۱. نیت خود را تعمیم دهیم
۲. با دست خود صدقه دهیم
۳. شخصیت و کرامت صدقه‌گیرنده را حفظ کنیم
۴. مسائل تربیتی را رعایت کنیم
۵. بهترین‌ها را صدقه دهیم
۶. فرزندان خود را به صدقه دادن عادت دهیم

■ آفت صدقه

■ حق صدقه را این‌گونه ادا کنیم

۳. رفع بلا، شفای مریض و مواردی مانند این، آثار صدقه است که اولیاء خدا به ما معرفی کرده‌اند. اگر کسی برای دستیابی به این موارد، صدقه دهد - با توجه به اینکه نیت و اخلاص مراتبی دارد - در افراد متوسط هیچ آسیبی به اخلاص نمی‌زند. اما در مراتب بالاتر اخلاص، اینها هم کنار می‌روند و خود تحصیل رضایت الهی وجه همت شخص صدقه‌دهنده می‌شود.

۴. صدق نیت درست نقطه مقابل ریا است و به این معنا است که برای رضای خدا و تقرب به او و به خاطر اینکه این کار را خداوند دوست دارد، انسان آن را انجام دهد. اگر شائبه این باشد که شخص بخواهد خود را معرفی کند و دیگران باخبر شوند و شکلی از نفاق و ریا در نیت باشد، صدقه باطل است و از فهرست عباداتی که به ساحت پروردگار تقرب می‌آورد، خارج می‌شود.

۵. گاهی برخی فقرا، ما را قسم می‌دهند تا به آنها کمک کنیم.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
رَبِّهِمْ

نکات صدقه‌ای

۱. چنانچه مردی به همسرش هدیه‌ای دهد، به طوری که آن هدیه مال شخصی زن محسوب شود، برای صدقه دادن آن نیازی به آگاه کردن و اجازه گرفتن از شوهرش ندارد.

۲. اگر کسی نیت کرد که چنانچه مالی به دستش برسد، آن را صدقه دهد، چون «نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ» [۱] نیت مؤمن بهتر از عمل او است، خود نیت بنیان و ریشه عمل، و پرورش‌دهنده و پیش‌برنده آن است. همین‌که شخص عزم و نیت دارد، ان‌شاءالله توفیق هم پیدا می‌کند و مقدمات هم برایش فراهم می‌شود. نیت کار خیر هم خودش خیر است و آثار زیادی از نظر شخصیتی و پیشرفت معنوی دارد. [۲]

صدقه قرار می‌گیرد.
 ۷. در صدقه خوب است که انسان خودش مستقیم عمل کند؛ با این حال تمام کسانی که در صدقه واسطه می‌شوند نیز به همان اندازه فیض می‌برند؛ یعنی اگر صد نفر هم در یک صدقه حضور داشته باشند و شفیع و واسطه باشند، همه‌ی آنها مشمول اجر و پاداش صدقه می‌شوند. جود و سخاوت و گشاده‌دستی یکی از بهترین و عالی‌ترین صفات اخلاقی محسوب می‌شود که جایگاه بسیار عالی در دستگاه الهی دارد. صفت جود در پیشگاه خداوند تبارک و تعالی خیلی پسندیده است و کسی که از آن بهره‌مند است، نشانه‌ای از بهشت دارد. سخا و جود از بهشت است و در بهشت است و کسی که اهل جود و سخاوت است، بهشتی است؛ البته با فرض اینکه مؤمن باشد. [۴]

خداوند متعال، فطرت ما را با این زیبایی‌ها هماهنگ خلق کرده، یعنی فطرت انسان، فطرت و سخاوت و جود و کرم است.

اگر به آنان کمک کنیم، مرتکب گناه نمی‌شویم. در مواردی که شخص از سر و وضع و حال و روز طرف احساس کند که نیازش واقعی و جدی است، باید کمک کند؛ منتها این کمک باید به شکلی باشد که اسباب بدآموزی نشود. اما جاهایی که انسان می‌بیند برخی حرفه‌ای هستند و رفتارها، رفتارهای غیرمنطقی است و کمک ما باعث پرورش یک صفت اجتماعی نامناسب می‌شود، در این صورت بهتر است به آنان کمک نشود.

۶. طبق روایت: «کل معروف صدقه»؛ [۳] هر کار نیک و پسندیده‌ای صدقه محسوب می‌شود، هر نوع خدمت صادقانه و خالصانه ما به سایر انسان‌ها، مخصوصاً به افراد مؤمن، صدقه محسوب می‌شود و ان‌شاءالله آثار خوبی برای ما خواهد داشت. مثلاً دادن هدیه یا انجام دادن کار دیگران - البته به شرطی که باعث بدآموزی و تقویت حالت تنبلی در شخص نشود - در ذیل عنوان عمومی

از برکات را متوجه او می‌کند. همچنین به صورت اجتماعی فضای عمومی جامعه از صدقه بهره‌مند می‌شود.

مجموعه آثار صدقه را می‌توان به این ترتیب فهرست کرد. در محور آثار شخصی دنیایی اولین مورد، اعتلای شخصیت و رشد و شکوفایی فطری صدقه‌دهنده است. این، اثر بسیار بزرگی است که باعث تزکیه شخص می‌شود. همچنین باعث دعای اولیاء خدا می‌شود. در قرآن کریم پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) مأمور می‌شود که برای صدقه‌دهندگان دعا کند: «وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ»؛ [۵] و برایشان دعا کن؛ زیرا دعای تو برای آنان آرامشی است». لذا اولیاء خدا و امام عصر (عج) به فرمان حضرت حق برای صدقه‌دهندگان دعا می‌کنند.

۲. بهره‌مندی از غفران الهی

نکته بعدی بهره‌مندی از مغفرت الهی و تطهیر است که در ادامه همان آیه کریمه مطرح شده است: «تَطَهَّرَهُمْ وَتَزَكِّيَهُمْ؛ تا بدان

بخل و امساک [خودداری] بیماری محسوب می‌شود و عارض در فطرت است؛ یعنی اگر کسی بخیل است و احساس بخل دارد یا حسود است و احساس حسادت دارد، از مسیر فطرت خارج، و گرفتار بیماری شده و باید از خدای متعال برای خودش شفا بخواهد. جود و سخاوت، درست نقطه مقابل بخل است و خداوند متعال این را دوست می‌دارد و می‌پسندد.

لذا کسی که اهل صدقه است و دست گشاده دارد و دیگران را در موجودی‌های خودش از آبرو، اخلاق، علم و مخصوصاً از مال بهره‌مند می‌کند، در واقع فطرت خودش را آبیاری و شکوفا می‌سازد؛ زیرا این کار با فطرتش هماهنگی دارد.

آثار فردی و اجتماعی صدقه

۱. رشد شخصیت

نکته‌ای که باید درباره صدقه بدانیم این است که اثر و نتیجه اصلی صدقه به خود صدقه‌دهنده برمی‌گردد و فهرست طولانی

پاکشان کنی و رشدشان دهی». پس صدقه باعث تطهیر انسان می‌شود. آثار و تاریکی‌های اعمال نامناسبی که از انسان سر زده، در انسان باقی می‌ماند. یکی از بهترین کفاره‌ها و تطهیرکننده‌ها صدقه است.

۳. افزایش روزی

نکته دیگر اینکه صدقه کلید گشایش رزق است؛ «اسْتَزَلُوا الرِّزْقَ بِالصَّدَقَةِ» [۶] روزی را با صدقه دادن نازل کنید». با صدقه رزق خود را فراوان کنید. صدقه کلید رزق است و کسانی که احساس می‌کنند گرفتار تنگنایی رزق هستند، یکی از راه‌های خروج از تنگنا، صدقه است که باعث برکت و گشایش می‌شود.

شفا، صدقه است.

۴. رفع بلا و بیماری

در روایات تصریح شده است که بیش از هفتاد نوع بلا و مصیبت به جهت صدقه رفع و برداشته می‌شود. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند: «الصَّدَقَةُ تَدْفَعُ الْبَلَاءَ وَ هِيَ أَنْجَحُ دَوَاءٍ وَ تَدْفَعُ الْقَضَاءَ وَ

اگر بخواهید برای بیمارانتان کاری بکنید که نجات پیدا کنند، یکی از بهترین راه‌ها صدقه است. با توجه به این موارد، می‌توانیم بگوییم صدقه سپر حفاظتی فوق‌العاده و غیر قابل مقایسه با موارد دیگر محسوب می‌شود.

6. برطرف شدن گرفتاری و بلاهای اجتماعی

علاوه بر اینها، صدقه آثار حیرت‌انگیز اجتماعی دارد. جامعه‌ای که در آن اخلاق نیک و جود و سخاوت و ایثار و ... گسترش پیدا می‌کند، آثاری که در بخش فردی گفتیم، به فضای اجتماعی نیز تعمیم پیدا می‌کند. در جامعه‌ای که صدقه به یک اخلاق عمومی تبدیل شود، بسیاری از مصیبت‌ها برداشته می‌شود. بسیاری از بلاها، زلزله‌ها، سیل‌ها، بدبختی‌ها، نکبت‌ها، گرانی‌ها و ... محصول بخل و بدی‌ها و گناهانی است که در جامعه ترویج شده است. صدقه وقتی به یک رفتار عمومی در جامعه تبدیل می‌شود، برکت را زیاد می‌کند و گشایش اقتصادی عمومی را به ارمغان می‌آورد و خیلی از بلاها و مصیبت‌ها را از جامعه عمومی مؤمنی که اهل صدقه است، برطرف می‌کند.

7. کاهش فقر و تقویت اخوت ایمانی در جامعه

صدقه نقش عجیبی در برطرف

5. آسایش در برزخ و قیامت

صدقه آثار عجیب و حیرت‌انگیز آخرتی نیز دارد. از مرگ بد و بد مردن جلوگیری می‌کند و مرگ خوب را به ارمغان می‌آورد. تأثیر عجیبی در برزخ دارد و باعث آرامش انسان در حیات برزخی می‌شود. اگر بخواهیم از آرامش برزخی بهره‌مند شویم، صدقه و انواع و اقسام آن تأثیر فوق‌العاده‌ای در این آرامش دارد و باعث آسایش در قیامت می‌شود. در این بخش روایات متعدد است که به صورت فهرست‌وار به برخی از آنها اشاره می‌کنیم: - زمین قیامت از آتش است و آنجا کسی در امان است که اهل صدقه بوده باشد؛

- کسانی که اهل صدقه بودند، در سایه‌سار صدقه‌شان در آرامش و خنکای خاصی قرار می‌گیرند؛

- صدقه آتش غضب الهی را فرو می‌نشاند و مغفرت الهی را برای انسان جلب می‌کند؛

- صدقه باعث سنگین شدن کفه حسنات انسان مؤمن می‌شود و درجات او را نزد خداوند متعال برجسته می‌کند.

شایسته‌ای که انجام می‌دهد - خوب است که نیت خود را توسعه دهد. این امر ارزش کار انسان را بسیار افزایش می‌دهد. مثلاً در این روزها به تدریج جمع زیادی از مؤمنان عازم خانه خدا می‌شوند. خوب است که برای سلامتی همه‌ی زوار و حجاج بیت الله الحرام نیت شود. وقتی شخص موفق می‌شود نیت خود را در خیر توسعه بدهد، خداوند متعال آن آثار را مضاعف می‌کند و هم به خود او و هم به زائرین می‌رسد.

در مواردی که کار خوب خود را به انسان کامل هدیه می‌کنیم، چند اتفاق همزمان می‌افتد. اولاً بهره خود شخص غیرقابل شمارش می‌شود. شمردن که چقدر بهره شامل حال کسی می‌شود که برای مثال سلامتی امام عصر (عج) صدقه‌ای کنار گذاشته است. علاوه بر این باعث محبت بیشتر نسبت به آن ولی خدا می‌شود. ثانیاً باعث می‌شود دعای آن حضرت شامل حال شخص شود و نگاه خاص پر محبت آن حضرت را به

کردن فقر و مرهم گذاشتن بر درد بسیاری از انسان‌ها در جامعه دارد و برادری و عواطف اجتماعی را در جامعه تقویت می‌کند که خود اینها جزء ضروری‌ترین نیازهای یک زندگی اجتماعی طیب و پاکیزه و محبوب است. لذا وقتی صدقه به یک اخلاق عمومی تبدیل می‌شود و بیشتر افراد جامعه اهل صدقه می‌شوند، بلاها و مصیبت‌های اجتماعی هم به این ترتیب دفع و رفع می‌شود و بسیاری از برکات ظاهری و باطنی هم در جامعه نازل می‌شود. به عبارت دیگر همه آثاری که ممکن است از بخل و امساک و بدخواهی‌ها در جامعه رواج یابد، به وسیله صدقه و به لطف پروردگار متعال و عنایت الهی برداشته می‌شود.

مسائلی که درباره صدقه باید بدانیم

۱. نیت خود را تعمیم دهیم

انسان در صدقه‌ای که می‌دهد - چه صدقه مادی باشد و چه صدقه معنوی و اقدام خوب و

و شناخت کافی ندارد، از طریق مؤسسات و نهادهای امین اقدام کند و به این ترتیب آنها را هم در این خیر سهیم کند. ولی جایی که خودش مستقیماً می‌شناسد، اقدام کند؛ مخصوصاً اگر آن نیازمند از بستگان و عزیزانش باشد؛ چراکه فرموده‌اند: افضل و برترین صدقه، صدقه به ارحام است. [۸]

۳. شخصیت و کرامت صدقه‌گیرنده را حفظ کنیم

نکته دیگر اینکه کرامت صدقه‌گیرنده حفاظت شود. این نکته بسیار مهمی است که دائماً مورد تأکید اولیاء خدا بوده است. امام هشتم وقتی خواستند صدقه را به شخص سائل دهند، از پشت در دست خود را آوردند و دویست دینار در دستانش گذاشتند. گفت: از طرف شما صدقه خواهم داد. حضرت فرمودند: نیاز نیست از جانب من صدقه دهی. از امام پرسیدند: شما که پول زیادی دادید، چرا چهره خودتان را پنهان کردید؟ حضرت فرمودند: نمی‌خواستم

شخص می‌رساند. انسان مؤمن می‌تواند به این اقدام کوچکش شأن بزرگی در دستگاه خلقت دهد. همان لحظه هم توجه دارد و با خودش می‌گوید: من عرض ارادت می‌کنم و محبت خودم را ابراز می‌کنم؛ و الا من کجا و ولی خدا کجا! این ادب ورزیدن در عالم معنا در محضر حجت خدا پرورش پیدا می‌کند. از حضرت استاد حاج آقا مجتبی تهرانی نقل شده صدقه‌ای را که می‌دهید، از طرف معصومی برای سلامتی معصوم دیگر دهید؛ مثلاً از طرف حضرت زهرا (سلام الله علیها) نیت کنید برای سلامتی امام عصر (عج).

۲. با دست خود صدقه دهیم

خوب است انسان تا زنده و سالم و سرحال است و می‌تواند انواع و اقسام صدقات (مادّی، معنوی، کلامی، اخلاقی و ...) را داشته باشد، دریغ نکند. این مباشرت و اقدام مستقیم، بسیار خوب است و توصیه شده است. البته منافاتی ندارد با اینکه انسان در مواردی که خودش در دسترس نیست

دادن و آداب صدقه جزء رویه تربیتی خانواده باشد و حتی توصیه شده که به بچه‌ها داده شود که آنها پرداخت کنند. کودکان را با جود و سخاوت و ایثار و خدمت و محبت و رسیدگی به دیگران عادت دهید که این سیره اولیاء خدا بوده است. از کودکی بچه‌ها عادت کنند که در این کارها حضور داشته باشند. پول خرجی آنها را دو برابر کنیم که نصف اضافه را با دست خودشان صدقه دهند. سعی کنیم این رویه تربیتی در مدرسه و خانواده و جامعه ما از دوران کودکی ترویج شود تا به صورت یک عادت و اخلاق عمومی دربیاید.

آفت صدقه

آیا صدقه می‌تواند آفت داشته باشد؟ آیه کریمه قرآن به صراحت به مؤمنین خطاب می‌کند که: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى» [۱۱] ای کسانی که ایمان آورده‌اید، صدقه‌های خود را با منت و آزار، باطل نکنید». از

خجالت کشیدن او را بینم. [۹] این نشانگر اهمیت حفظ شخصیت و کرامت کسی است که صدقه دریافت می‌کند.

۴. مسائل تربیتی را رعایت کنیم

نکته بعدی اینکه مراعات‌های تربیتی هم لحاظ شود. در مواردی ممکن است از سر دلسوزی اقدام کنیم، اما صدقه‌ای که می‌دهیم، ممکن است باعث بدآموزی شود.

۵. بهترین‌ها را صدقه دهیم

چیزی که می‌دهیم، سعی کنیم که جزء بهترین‌ها باشد؛ چنان‌که قرآن می‌فرماید: «لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ» [۱۰] هرگز به نیکوکاری نخواهید رسید تا از آنچه دوست دارید انفاق کنید». همچنین آنچه را که پرداخت می‌کنیم، با نیازهای آن شخص تناسب داشته باشد.

۶. فرزندان خود را به صدقه دادن

عادت دهیم

خوب است که صدقه و صدقه

متوجه شخص صدقه گیرنده شود، صدقه را به طور کلی باطل می‌کند. جالب اینکه در ادامه آیه کریمه می‌فرماید صدقه را باطل نکنید، مثل کسانی که اهل ریا هستند: «كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِثَاءَ النَّاسِ؛ مانند کسی که مالش را برای خودنمایی به مردم، انفاق می‌کند».

البته در آفات صدقه بعضی از آفت‌ها متوجه شخص دهنده می‌شود، مثل ریا و تکبر، و برخی آفات متوجه شخص گیرنده می‌شود، مثل اینکه او را بدعادت و تبیل کند. در روایات داریم به کسی که شغل دارد، یا کسی که بدنش سالم است، نباید صدقه داد؛ چون این موارد بدآموزی‌ها و آفاتی دارد.

بعضی از آفات هم متوجه خود صدقه است؛ مثلاً اینکه نامناسب و بد باشد.

حق صدقه را این‌گونه ادا کنیم

طبق نگاه امام سجاد (علیه السلام) اگر بخواهیم حق صدقه را رعایت کنیم، باید بدانیم که:

دیدگاه امام سجاد (علیه السلام) از جمله حقوق صدقه که بر آن تأکید می‌کنند، این است که با منت همراه نباشد؛ زیرا شخص برای خودش کار می‌کند، مال هم که مال الله است و نزد ما امانت است و حالا با تقدیم آن، ادای امانت می‌کنیم. علاوه بر این صدها خیر و برکت از این امر نصیبمان می‌شود.

منت صدقه را باطل می‌کند، حتی اگر بعد از آن باشد. اگر الان به شخصی صدقه را با اخلاص دهیم، اما بعدها که او را دیدیم، منت بگذاریم و به رخ او بکشیم، کلاً صدقه باطل می‌شود و هیچ اثر و خاصیتی در دستگاه الهی ندارد. هیچ نشانی از آن نمی‌ماند که هیچ، به خاطر اذیتی که کردیم و انسان مؤمنی را تحقیر نمودیم و آبروی او را بردیم، ده‌ها مصیبت دیگر گریبان ما را می‌گیرد و مرتکب گناهان کبیره دیگری می‌شویم که عوارض دنیایی و آخرتی آن متوجه ما می‌شود. بنابراین اساساً هرگونه منت و اذیتی که از ناحیه شخص صدقه‌دهنده

خوش اخلاقی، به تمام آنچه در جستجوی آن است، از زندگی خوش و امنیت محیط و وسعت روزی، دست می‌یابد». آمدی، تصنیف غررالْحکْم و دررالکَلْم، ص ۹۲، حدیث ۱۶۰۷. «هر کس نیتش خوب باشد، توفیق یاری‌اش خواهد نمود». همان، حدیث ۱۶۰۵.

[۳]. محمد محمدی ری‌شهری، میزان الحکمه، ج ۵، ص ۳۲۴، حدیث ۱۰۳۷۶.

[۴]. رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمودند: «سخاوتمند به خدا، مردم و بهشت نزدیک است». کلینی، کافی، ج ۴، ص ۴۰، ح ۹.

[۵]. توبه: ۱۰۳.

[۶]. نهج البلاغه، حکمت ۱۳۲.

[۷]. محمدباقر مجلسی، بحارالأنوار، ج ۹۳، ص ۱۳۷، ح ۷۱.

[۸]. از پیامبر (صلی الله علیه و

۱. صدقه ذخیره ما نزد خداوند متعال است.
 ۲. سعی کنیم نیتمان را با صدقه سرّی تقویت کنیم؛ یعنی عمده صدقات ما سرّی باشد؛ اگرچه آشکار آن هم مطلوب است و باعث ترویج خوبی‌ها می‌شود. اما آنجایی که صدقه آشکار داده می‌شود، نخواهیم در پیشگاه خداوند کسی را شاهد بگیریم، و اخلاص خودمان را حفظ کنیم.
 ۳. آلوده به منت نباشد، که اگر آلوده به منت شود، نه تنها باطل می‌شود، بلکه به گرفتاری‌ها و مصیبت‌های صدقه‌گیرنده مبتلا می‌شویم.

منابع و مأخذ

[۱]. کلینی، کافی، ج ۲، ص ۸۴.

[۲]. در این زمینه به دو روایت از امیر المؤمنین (علیه السلام) اشاره می‌کنیم: «آدمی با نیت خوب و

آله) سؤال شد: کدام صدقه افضل است؟ فرمود: «صدقه بر ارحامی که با تو در پنهان دشمنی دارند». از امام صادق (علیه السلام) پرسیدند: به چه کسی باید صدقه داد؟ آیا به کسانی که به در خانه می‌آیند یا به خویشان؟ حضرت فرمود: «اگر صدقه را به خویشان دهند، اجر آن بیشتر است». آداب راز و نیاز به درگاه بی‌نیاز: ترجمه عدّه الداعی و نجاح الساعی ابن فهد حلی (ره)، همراه با شرح اسماء الله، ص ۶۲.

[۹]. ابن شهر آشوب، مناقب، ج ۴، ص ۳۶۰.

[۱۰]. آل عمران: ۹۲.

[۱۱]. بقره: ۲۶۴.

افوغها؛ درنگی بر مسئله تعلیم و تربیت

OfoghHa.ir • سامانه پیامکی: ۳۰۰۴۸۵۹۵۹

اِشْنِبِه‌ها، ساعت ۱۹

بازپخش دوشنبه‌ها، ساعت ۱۲

از شبکه قرآن و معارف سیما/ برنامه یاد خدا

